

**O FOAIE VOLANTĂ NEINCLUSĂ ÎN BRV:
CÂRTIREA ASUPRA PERSOANEI LUI PETRU MAIOR, BLAJ, 1813**

Încă din 1980 a fost semnalată și documentată în mod incontestabil tipărirea la Blaj în 1813 a ediției unei foi volante, neinclusă în BRV, denumită generic, în limba latină, *Phyllera refutatoria Historiae Major<ianae>* sau *Refutatoria Revisoris Budensis Major<i>*¹, în sursa documentară², care îi certifica imprimarea. Tipărirea respectivă s-a numit *Cârtirea asupra persoanei lui Petru Maior <autorul Istoriei pentru începutul românilor în Dachia>*³, sau doar, mai pe scurt, *Cârtirea asupra persoanei lui Petru Maior*⁴, echivalentul condensat, esențializat⁵, în limba latină a titlului românesc respectiv fiind cel amintit deja, cu cele două variante ale sale.

Se știe, astfel, pe baza unor certificări documentare incontestabile, faptul că în 1813 s-a publicat foaia volantă respectivă, în 1200 exemplare, pe hârtie obișnuită, cu un consum de hârtie per exemplar de 1 foaie și cu unul total, de două legături, 11 cărți și o foaie⁶, pentru întregul tiraj, în timp ce cele două *Orațiuni* din același an, dedicate în principal de către Dimitrie Vaida lui Ioan Bob, reeditate tot atunci, în limba română⁷, după ce anterior fuseseră publicate la Sibiu în limba latină, apărute tot în 1200 exemplare, au presupus un consum de 15 foi tipografice per exemplar, respectiv utilizarea a 37 legături, 15 cărți și 10 foi⁸.

Titlul ultimei tipăriri amintite anterior a fost Dimitrie Vaida, *Cuvântări în cinstea Exealeanții sale Ioan Bobb*, [Blaj], 1813⁹. Ea a avut un format de in 8°

¹ Vezi Mircea 1980, p. 305 și reluarea amplificată, în sensul valorificării unor detalii suplimentare, a informației extrase din sursa documentară respectivă la Manolache 1987-1988, *Anexa IV. Consumul anual de hârtie în procesul imprimării tipografice*, p. [515].

² Textul său a fost redactat în limba latină, titlul generic al foi volante care ne interesează, o tipăritură românească în mod evident, fiind și el, la rândul lui, specificat în aceeași limbă, latina.

³ Se poate accepta titlul respectiv, stadial, din păcate doar din punct de vedere teoretic, până la certificarea deplină a ideii respective, pe baza identificării unui exemplar al foi volante menționate, ceea ce nu ar fi exclus să se întâmple în viitor, în urma investigării mai atente a fondurilor de bibliotecă și arhivă, pentru că atunci când știi ce cauți și găsești, adeseori, ceea ce te interesează!

⁴ Așa îl specifica Petru Maior însuși, în *Răspunsul la Cârtire*, pe care l-a publicat la Buda, respectiv sub forma *Cârtirea carea s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior autorul Istoriei ceii pentru începutul românilor în Dachia*.

⁵ Pentru că traducerea lui nu s-a făcut, în sursa documentară avută în vedere, *tale quale*, ci liber, specificându-se natura tipăriturii, respectiv faptul că era o foaie volantă și relevându-se conținutul ei în mare.

⁶ Manolache 1987-1988, p. [515].

⁷ Vezi BRV, III, 837, p. 84-87.

⁸ Manolache 1987-1988, p. [515].

⁹ Titlul pe larg: *Cuvântări/ În cinstea Exealeanții sale Ioan Bobb, Vlădicului Făgărașului, și a*

mic, de 7 foi+192 pagini+7 foi (care conțin indici și greșeli). Tipăriturii respective i s-a atașat un *Cuvânt înaintea*, redactat la Blaj și datat în “**13 Noembrie 1813**”, de către Dimitrie Vaida de Șoșmezo, “Canonic ecleziarh și Rector Clirului celui tinăr”¹⁰, astfel încât ideea că ei i se pregătise alt cuvânt înainte decât cel publicat în BRV, poate fi acceptată, ca o probabilitate admisibilă, deoarece modul în care începea un text intitulat *Cuvânt către cetitoriu*, publicat de către Ioan Chindriș în 1997 a fost interpretat, cu îndreptățire, în sensul că ar fi constituit *înaintecuvântarea* inițial preconizată a reeditării avute în vedere, precuvântare la care s-a renunțat ulterior, din motive neexplicate încă în mod pe deplin mulțumitor, cum sublinia aspectul respectiv editorul amintit¹¹.

Singurul argument, solid de altfel, în acest sens, este partea *introdactivă* a textului publicat de Ioan Chindriș, în care se face referire la ediția din 1813 a celor două orațiuni encomiastice amintite: “**Aceste două cuvântări făcute în cinstea Exțealeanții sale vlădicului nostru Ioan Bobb, de pre limba lătinească în care au fost alcătuite întoarsă pe limba rumânească, nu numai dintru aceeaia dorire ca cititoriul, văzând dintr-ânsele, și mai ales din cea dintâe, lucrurile și ostenealele ceale multe carele pântru binele clerului și pântru folosul neamului toți arhieriei dela începutul aceștii episcopii le-au făcut, le-au purtat și le-au săvârșit, să să deșteapte inima cetitoriului spre cucearnică evlavie și mulțămitoare pomenire a făcătorilor de bine arhieriei și părinți ai noștri, ci și săliși de deregătoria noastră cea fiiască care o avem, să facem toate câte să pot de la noi pentru cinstea Exțealeanți sale arhierului și părintelui nostru, am trăbuit să le dăm în tipariu, ca să avem prilej a răspunde la ceale ce s-au scris în Istoria rumânilor, acum eșite la Buda, adăugate împotriva Exțealeanții sale, fiind aceale tocma împotriva celor ce s-au pomenit întru aceste cuvântări.**”¹².

Este evident, din textul prezentat anterior, de ce s-a recurs la traducerea în limba română a celor două orații și la tipărirea lor, precum și, se poate adăuga, la imprimarea foii volante *Phyllera refutatoria historiae Major<ianae>*: ca replică la criticile lui Petru Maior la adresa episcopului Ioan Bobb, din *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, cele două evenimente editoriale blăjene din 1813 fiind conjugate, ele făcând parte dintr-un program comun, prin care se urmărea să se dea o replică unitară, deși prin intermediul unor tipărituri distincte, criti-

Crăeștii și împărăteștii mărimi sfeatnic din lăuntru, Dintre care cea dintâie supt numele Clirului, celui mai bătrân, cu prilejul Instalații Canonicilor de Exealeanția sa de acum de nou fundăluși 1807 pe întâe Iulie s-au alcătuit. Ceialaltă Clirul cel tinăr întru arătarea fieștii sale cucearniciei, în Blaj în Muzeumul său în zioa, când Exsealeanția sa mai sus lăudatul Vlădic, în Blaj din mâna Exsealeanții sale, a Gubernatorului Gheorghie Banfi în ființa de față a mai marilor Patrii, sămnel Ordului lui Leopold al doilea cinstit de la înălțatul Împărat, l-au primit, în anul 1809 25 Aprilie o zis./ Cu tipariul Seminariului 1813. (BRV, III, p. 84-85).

¹⁰ BRV, III, p. 87.

¹¹ Documente 1997, p. 356-371.

¹² *Ibidem*, p. 356.

cilor lui Petru Maior¹³.

Cele două tipărituri blăjene din 1813, înregistrate distinct, de către prefectul tipografiei, ca entități de sine stătătoare, respectiv ca ediții tipografice diferite, însumând fiecare dintre ele tiraje și având formate identice, **ar fi putut oricând fi compactate împreună**, astfel încât textul foii volante blăjene amintite să fi constituit o *“înaintecuvântare” suplimentară* a ediției celor două orații, sau doar una singulară (la care să se fi renunțat ulterior, pentru a fi înlocuită cu alta, mai puțin polemică) așa cum se preconizase inițial, **dar e puțin probabil ca până la urmă, orațiile și foaia volantă să fi fost răspândite compactate împreună**, optându-se pentru circulația lor independentă, chiar pentru punerea lor în circulație publică succesivă, respectiv pentru răspândirea (probabil gratuită, din inițiativa episcopului¹⁴) mai întâi a foii volante și apoi, abia, într-o altă fază publicitară, a orațiilor.

Ioan Chindriș a identificat textul tipărit la Blaj al *Cârtirii* cu primele pagini ale *Cuvântului înainte* manuscris editat de domnia sa, dar nu și-a dezvoltat în mod deosebit interesanta observație făcută, atingând-o doar în fugă: *“Manuscrisul Cârtirii [...] a provocat vestitul Răspuns la cârtire al lui Petru Maior [...] Manuscrisul, în 8°, are 47 de file, din care textul de față ocupă primele 27 de file. Așadar textul cârtirii este prima parte, de 27 de file, dintr-un manuscris colligat”*¹⁵.

¹³ S-ar putea ca mai întâi să fi fost tipărită *Cârtirea*, după 20 aprilie 1813, și mai apoi cele două orații, după 13 noiembrie 1813, sau, poate fi acceptată provizoriu și ideea că ambele au fost imprimate simultan, de vreme ce în *Cârtire* se vorbea despre ediția românească a orațiilor ca despre o realitate palpabilă! Nu este exclus, de asemenea, pentru a corela evenimentele editoriale avute în vedere, în ansamblul lor, și a găsi logica succesiunii evenimentelor, faptul că s-a intenționat să se răspundă atacurilor lui Petru Maior la adresa lui Ioan Bobb, din *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, apărută în 1812, într-o primă fază, prin traducerea în limba română și tipărirea celor două orații, dar până la urmă, după ce s-a obținut interzicerea difuzării lucrării lui Petru Maior, s-a considerat suficient răspunsul care se putea da revizorului budan, prin intermediul foii volante intitulată *Cârtirea asupra persoanei lui Petru Maior* (atacul cel mare se dăduse asupra ediției cărții lui Maior), pentru ca mai apoi, doar după apariția *Istoriei bisericii*, a aceluiași autor (cu noile și încă mai acidele sale ironizări și atacuri la persoană, de care episcopul, sub o fromă sau alta trebuie să fi avut știință), în anul 1813, să se considere necesară, imprimarea propriu-zisă, după 13 noiembrie, a celor două orații, moment care echivala, din punctul de vedere al blăjenilor cu punerea la bătaie a artileriei grele publicitare! A doua ipoteză formulată trebuie verificată și susținută prin și pe cronologia și logica faptelor avute în vedere, pe succesiunea lor grăitoare, care se impune a fi redecodată cu atenție.

¹⁴ Ca finanțator al ediției, Ioan Bobb putea dispune inclusiv distribuirea gratuită a exemplarelor *Cârtirii* (ceea ce credem că s-a și întâmplat, imediat după încheierea imprimării), avându-i în vedere în primul rând pe toți protopopii și preoții din dieceză, cum a mai procedat vlădica și cu alte ediții pe care le-a finanțat din resursele proprii și apoi a expediat pur și simplu exemplarele beneficiarilor.

¹⁵ Documente 1997, p. 368.

Același autor, Ioan Chindriș, continua prezentarea manuscrisului relevând alte aspecte formale importante ale interesantului document: «În pofida titlului, el nu conține varianta românească a broșurii din 1809¹⁶, după cum observa în urmă cu un secol Ioan Micu Moldovan, într-o adnotare care însoțește manuscrisul: “Titlul acestui manuscris nu consună cu cuprinsul lui. *Cuvânt către cetitor* este propria apologie a episcopului Ioan Bob contra atacurilor îndreptate în contra lui în *Istoria bisericii* a lui Peru Maior. Se vede a fi fost destinat acest cuvânt ca să stea în fruntea celor două predice, cari apoi s-au tipărit în anul 1813 într-o altă formă, iar aici nu sunt scrise. Aici este o predică despre limbă, având ca text: “moartea și viața în mâinile limbei”. Pilde 18 (fără preț). Apologia are valoare, că se află în ea multe notițe despre activitatea episcopului Bob și se amintesc mulți bărbați de ai noștri”»¹⁷.

Concluziile pe care le trăgea autorul contemporan nouă, cu precauție, pornesc de la citirea textului și analiza lui formală, făcută cu profesionalism: «Partea care ne interesează pare a fi o variantă a introducerii la ediția românească a cuvântărilor în cinstea lui Ioan Bob. Pe verso-ul foii de titlu se află formularea de către aceeași mână care a scris textul a aprobării cenzorului: “Spre pomenirea de pururea a Exțealeanții și spre urmarea preavreadnicului prezul, să să tipărească. Iosif Martonfi, prezes țenzurii.”»¹⁸.

Tot acolo, Ioan Chindriș făcea următoarea observație, de detaliu, foarte importantă: “Nu este semnătura originală a cenzorului, iar formularea aprobării diferă de aceea văzută de Petru Maior și consemnată la sfârșitul *Răspunsului*.”¹⁹, pentru simplul motiv că aprobarea din 20 aprilie 1813 era pentru apariția foii volante blăjene, denumită *Cârtire*, iar cealaltă, fără dată, era pentru imprimarea traducerii celor două orații, se poate completa, deși cea din urmă pare ciudată, pentru că nu are specificată o dată anume, ceea ce ar fi conferit credibilitate deplină acordului cenzurii.

Un alt detaliu formal și textual important era semnalat de către același editor: «Tot pe verso-ul titlului se află și următorul motto, așezat în formă de versuri: “Omule, adu-ți aminte că nimene nu iaste fără de păcat./ Nu judeca dară ca să nu te judece./ Dacă ai judecat, nu-ți pară greu a fi judecat.”»²⁰.

Aprecierile făcute pe marginea manuscrisului respectiv, de către Ioan Chindriș, sunt deosebit de interesante și corecte, în cele mai multe privințe, autorul punând la bătaie o capacitate exemplară de observare a detaliilor bibliografice semnificative, asupra cărora merită să stăruim cu și mult criticism: «Foarte bătaioasă pornirea “cârtitorului”! Doar că ea a eșuat în condiții greu de recon-

¹⁶ Deci a primei ediții în limba latină a *orațiilor*.

¹⁷ Documente 1997, p. 368.

¹⁸ *Ibidem*, p. 368.

¹⁹ *Ibidem*, p. 368.

²⁰ *Ibidem*, p. 368.

stituit azi. Broșura în cauză a apărut la sfârșitul anului 1813, cu toate că în *Răspunsul* său Petru Maior indică aprobarea cenzorului Mártonfi pentru tipărirea “cârtirii”, ca datând din 10 aprilie ... Însă “cârtirea” împotriva lui Petru Maior, pregătită să fie introdusă la tipăritură, nu mai apare, ci este înlocuită cu un *Cuvânt înainte* de rutină, semnat de “Dimitrie Vaida de Șoșmezö, canonic ecleziarh și rector clirului celui tinăr”²¹. Observația noastră suplimentară este aceea că textul *cârtirii* nu s-a tipărit ca o *înaintecuvântare* a ediției românești a celor două orații, ci, parțial (primele, devenite 16 pagini tipărite, dar probabil cu unele diferențe?), sub forma unei foi volante.

Conform aprecierilor aceluiași autor invocat, Ioan Chindriș, istoricii literari nu au putut răspunde pe deplin convingător la întrebarea de ce textul respectiv nu a fost de fapt publicat, cu ajutorul tiparului, deși același autor amintea faptul că se lansase anterior, în istoriografie, ideea că această “cârtire” **s-ar fi tipărit totuși**, dar că Dimitrie Vaida ar fi renunțat în cele din urmă la ea²². Ideea respectivă, incertă desigur, în prima fază de receptare, dar corectă totuși, în bună măsură, cum se încearcă să se demonstreze și prin intermediul studiului de față, era considerată de către Ioan Chindriș doar o supoziție: «Supoziția s-a născut din interpretarea greșită a afirmației lui Maior din *Răspunsul la Cârtire* că “eu numai o coală am a mână din cârtirea aceeaia, adică coala cea dintâiu”, ca fiind vorba de o coală tipărită. În realitate a fost desigur o coală manuscrisă, după obiceiul epocii, rezultată fie din îndoirea unei coli tipografice în patru sau în opt, după procedeul de până azi al tipografilor, fie mai degrabă din îndoirea uneia sau a mai multor foi de scris de format folio. Nedeținând alte indicii Ovid Densușianu s-a rezumat la această benignă presupunere»²³. Dacă se ține cont de informația documentară, conform căreia la Blaj s-a tipărit și foaia volantă intitulată în limba latină *Phyllera refutatoria historiae Major<ianae>*, care se poate identifica foarte bine acum cu *Cârtirea asupra persoanei lui Petru Maior*, care a presupus un consum de 1 foaie tipografică pentru fiecare exemplar și s-a imprimat în 1200 exemplare, atunci, în mod evident, afirmația lui Petru Maior se impune a fi interpretată, cu certitudine destul de mare, la ora actuală, în sensul că autorul *Istoriei pentru începutul românilor în Dachia avusese în fața ochilor un exemplar tipărit* al *Cârtirii* blăjene și nu unul manuscris (cum s-a crezut anterior, cu mult temei logic, dar fără suport documentar), al cărei text se întindea pe o coală tipografică, îndoită în 8° și având 16 pagini de text tipărit.

Să ne centrăm analiza pe *Răspunsul la Cârtirea carea s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior autorul Istoriei ceii pentru începutul românilor în Dachia*²⁴, pentru a reliefa niște detalii despre tipărirea ocazională, gen foaie

²¹ *Ibidem*, p. 368.

²² *Ibidem*, p. 368.

²³ *Ibidem*, p. 368-369.

²⁴ *Ibidem*, p. 55.

volantă, pe care Maior a avut-o la dispoziție, pentru că el rămâne încă, **singurul posesor cunoscut până acum, din bibliografie, al tipăriturii blăjene ocazionale**, care ne interesează în mod deosebit pe parcursul studiului de față:

1. În evident pandant, Petru Maior și-a așezat textul polemic sub un motto din Horatius: “Vis consilii experts mole ruit sua”²⁵, așa cum și blăjenii recuseseră la un motto bătaios (putem admite ideea că foaia volantă a avut și ea un motto, probabil cel deosebit de inspirat, al *Cuvântului înainte*, publicat de Ioan Chindriș !).

Intrarea în subiect este *ex abrupto*. Petru Maior face referință la interzicerea *Istoriei pentru începutul românilor în Dacia*, care fusese blocată, prin interdicție oficială, pronunțată la cererea vlădicului Ioan Bob. Iată și ce informații despre *Istoria pentru începutul românilor în Dacia și Cărtirea* în cauză ne dă Petru Maior însuși, la începutul *Răspunsului* său: “Ci, cum eși zisa *Istorie* de supt tipariu, nu întârzie a se da sânguina rugare la înălțatul palatin al Ungariei, ca numaidecât să oprească acea istorie a se vinde, care cearere de vrea prinde întru acela chip precum s-au fost așternut, rămânea strălucita aceeaia *Istorie* la începutul nașterii sale cu totul îngropată și români, cei mai mulți, de nou întru veachea necunoștință și defăimare cufundați. Când arătata *Istorie* în mai sus spusă primejdie se învăluia și se lupta cu moartea, iată iarăși un roman, poate ca cu aceasta să-și facă șie nu știu ce veaste nălucită, cu care să mijlocească a-și așterne cale nădejților celor cugetate, care cu cât sânt mai fără de vreme, cu atâta s-au obicinuit a fi mai căltoase și născătoare de ocară cu înșelăciunea lor, deade o cărtire **fără de a-și arăta numele**, nu asupra *Istoriei*, ci asupra persoanei autorului *Istoriei*, ca deodată cu viața *Istoriei* să se primejduiască și născătorul ei”²⁶. Din textul respectiv putem confirma ideea că în mod incontestabil *cărtirea* blăjeană apăruse, oricum, înainte de 10 octombrie 1813²⁷, pe când *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* se zbătea pentru a supraviețui interdicției.

În continuare, Maior făcea deosebire între recenzia vieneză a lucrării, care emitea critici științifice, deși tendențioase, asupra conținutului lucrării sale, și *Cărtirea* anonimă de la Blaj, care prolifera atacuri la adresa autorului lucrării și nu asupra lucrării în sine, ceea ce releva din start tendenționismul polemic, axat pe atac la persoană, al defăimătorilor săi din urmă.

²⁵ *Ibidem*, p. 56.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ După 20 aprilie, *probabil în cursul lunii mai a aceleiași an*, pentru a și fi distribuită rapid printre români, astfel încât îi putuse parveni lui Petru Maior de oriunde din Transilvania, sau chiar de la Oradea, unde, de asemenea, unele exemplare au putut ajunge ușor, de vreme ce toate cele 1200 exemplare ale ediției au fost răspândite, se poate admite, sub aspect teoretic, rapid și în mod gratuit, imediat după imprimare! Nu este singular cazul când o tipăritură blăjeană a fost subvenționată integral de către episcop, exact cu scopul unei distribuiri rapide, eficiente și gratuite în teritoriu. Oricum, din registrul tipografiei blăjene reiese extreme de clar faptul că episcopul a gestionat întreaga ediție și nu prefectul tipografiei de atunci, Dimitrie Pap.

2. În 10 octombrie 1813, conform aceluiași relatări ale lui Petru Maior, soarta *Istoriei pentru începutul românilor în Dacia* fusese însă pecetluită în sens benefic, deoarece “înălțatul palatin”, prin rezoluția sa cu numărul 2039, din data menționată, scosese lucrarea de sub interdicția de-a fi vândută, menind-o unei distribuiri publice, în ciuda polemicilor științifice pe care le inițiasse în lumea științifică a imperiului, și a frământărilor interromânești, sub cuvânt că ea (ideea era, cum se știe, a lui Samuil Vulcan, episcopul Orășii) nu trebuia sacrificată, pentru că “aceasta e cea dintâiu și singura în limba românească, și scoasă din vechi și vreadnici de credință scriitori, carea cu folos se poate ceti”.

Este evident că Maior nu le-a dat răspuns blăjenilor la *Cârtire* decât numai după data de 10 octombrie 1813, respectiv numai **după ce interdicția la adresa lucrării sale fusese retrasă** și, mai mult decât atât, **valoarea sa științifică fusese oficial recunoscută**, ceea ce a reprezentat un veritabil succes științific, moral și public, al autorului ei. Se recunoscuse astfel, din partea cenzurii oficiale, faptul că lucrarea avea o bază savantă solidă, că merita să fie lecturată și răpândită public, pentru că avea o ținută științifică demnă de-a fi recunoscută și, nu în ultimul rând, pentru că era **prima lucrare de acest gen tipărită în limba română**, ceea ce constituia în mod evident un eveniment cultural important, în contextul cultural general, inclusiv în cel multinațional al împărăției și, desigur, în cel al intereselor naționale românești, cu deosebire.

Este de asemenea evident faptul că abia după evenimentul amintit anterior, respectiv imediat după 10 octombrie 1813, Petru Maior a trecut la acțiunea de a da o replică criticilor săi personali de la Blaj, dar nu ne putem pronunța categoric încă dacă a făcut acest lucru înainte de 13 noiembrie, dată *post quem* la care au fost tipărite cele două *orații*, sau doar după imprimarea celor din urmă. Este mai de admis faptul că și-a elaborat, probabil, răspunsul la *cârtire*, înaintea apariției ediției *orațiilor*, până spre sfârșitul anului 1813. Ne putem imagina chiar faptul că el a redactat rapid textul, până cel mai târziu pe la sfârșitul lunii menționate, respectiv al lunii octombrie, pentru ca mai apoi să îl înainteze spre aprobare cenzurii și, după obținerea aprobării respective, să îl includă în planul editorial încărcat al tipografiei Universității din Buda, pentru ca el să apară în timp relativ scurt, pe la începutul anului următor, 1814.

Este evident, astfel, că așa cum releva deosebit de vehement, dar extrem de îndreptățit, Ioan Chindriș²⁸, viza de la sfârșitul textului, considerată de realizatorii BRV-ului ca viză a cenzurii pentru apariția *Răspunsului* (“Să se typărească, Cluj, 20 Aprilie 1813. Iosif Martonfi, Prezeș Țenzurii”²⁹), nu era decât *acceptum*-ul forului respectiv, *approbatum*-ul cenzurii de la Cluj, pentru tipărirera *Cârtirii* blăjene, cum reliefa, într-un mod destul de evident pentru un ochi atent, de altfel, aspectul rememorat acum, Petru Maior însuși, în textul său de răspuns.

²⁸ Documente 1997, p. 369-370.

²⁹ BRV, III, 855, p. 106.

Dacă și Pompiliu Teodor, care a intuit posibilitatea ca textul *Cârtirii* să fi fost tipărit³⁰, a căzut în eroarea de-a accepta ideea că aprobarea cenzurii pentru tipărirea *Răspunsului* lui Petru Maior data din 20 aprilie 1813 și i s-ar fi datorat (în chip atât de nefiresc, cum releva cu corectitudine, Ioan Chindriș³¹) lui Iosif Martonfi, cenzorul de la Cluj, care nu putea fi în nici un caz solicitat pentru a-și da, sau nu, aprobarea în legătură cu o lucrare care urma să fie imprimată la Buda, avea la bază eroarea care transpare din BRV, pe care profesorul clujean a luat-o, putem crede, ca atare.

3. Norocul nostru este că Maior și-a propus să descrie *Cârtirea* (deși nu și-a dus intenția în mod consecvent până la sfârșit), considerând că ea se auto-anulează, de la sine, prin simpla prezentare a argumentelor sale mult prea subțiri, prea lipsite de conținut: “Iară la cârtirea asupra persoanei autorului voiu să răspund eu. Însă nu atâta voiu răspunde la zisa cârtire, cât o voiu povesti, deoarece cu atâta slăbiciune iaste întocmită, cât singură de sine se surupă; totuși voiu aduauge însemnările mele”.

Dat fiind faptul că *phyllera refutatoria* de la Blaj s-a pierdut (sau nu au fost identificate până acum exemplare ale sale păstrate, sau semnalate doar documentar), putem profita de modul în care Petru Maior a descris, cumva premonitiv³², tipărirea ocazională amintită, pentru noi. În privința constituției, a conținutului tipografic al lucrării respective, **Petru Maior mărturisește faptul că ea conținea doar o coală tipografică**, cum am mai specificat amănuntul respectiv, **ceea ce, observăm, corespunde întru totul cu notațiile despre consumul de hârtie, pe care ediția respectivă l-a presupus, făcute de către prefectul tipografiei din Blaj, Dimitrie Papp**. Petru Maior afirma: “Aceasta încă se cuvine să arăt, că eu **numai o coală** am a mână din cârtirea aceeaia, **adecă cea dintâiu, alta n-am căpătat**”³³, pentru aceeaia numai de ceale ce sânt în coala aceasta pot să grăiesc”³⁴. Din cele scrise de Petru Maior se poate deduce și impresia lui că textul *Cârtirii* părea a nu ar fi fost complet, sau oricum faptul că ea ar fi trebuit a fi continuată.

Astfel, în privința conținutului și așezării în pagină a textului, a formatului și numărului de pagini pe care tipărirea de la Blaj le-a avut, după informațiile pe care Petru Maior ni le-a furnizat indirect, putem admite ca adevăr relativ faptul că formatul foii volante respective a fost *in 8°*, cum s-a mai avansat ideea respectivă anterior, în textul de față, de vreme ce Petru Maior face referiri doar

³⁰ Ceea ce îi certifică, peste timp, flerul cunoscut.

³¹ Documente 1997, p. 369-370.

³² În sensul că ar fi intuit vag faptul că ea era efemeră, ca tipăritură ocazională, lipsită de consistență, mult expusă deteriorării, distrugerii fizice și ar fi putut dispărea în timp destul de ușor.

³³ Ne putem desigur întreba și cum i-a parvenit exemplarul lui Maior. I-l putuse trimite chiar cineva din Blaj, sau, de ce nu, de la Oradea, unde foaia putuse fi trimisă în destule exemplare.

³⁴ Documente 1997, p. 57.

la 16 pagini³⁵, numerotate, rezultate din îndoirile succesive ale unei singure coli tipografice. Din acest conținut și număr de pagini și din modul în care își începea considerațiile Petru Maior, care se referea la propriu, cu citare directă, abia la pagina a 4-a a tipăriturii blăjene din 1813, putem admite, teoretic (ca presupunere plauzibilă), că foaia volantă cu pricina a putut avea o foaie de titlu propriu-zisă (conținând eventual doar titlul și anul apariției!), distinctă, numerotată simbolic, pe verso-ul ei fiind trecut, eventual motto-ul cunoscut din manuscrisul publicat de Ioan Chindriș, pentru ca numerotarea efectivă, de facto, respectiv cu imprimarea numărului de pagină să înceapă doar cu pagina a 3-a. S-ar fi putut desigur și ca foaia volantă pe care încercăm să ne-o imaginăm, după descrierea pe care i-a făcut-o Petru Maior, să nu fi avut o foaie de titlu propriu-zisă. Anonimatul sub care apărut nu impunea desigur specificarea locului de apariție, respectiv numele oficinei emitente, cel al Tipografiei Seminarului din Blaj, nici cel al patronului tipăriturii, episcopul Ioan Bob. A fost necesară, se poate accepta, chiar evitarea constituenților textuale specifice unei foi de titlu, ceea ce configurează ideea că tipăritura respectivă nu a avut foaie de titlu !

4. Intrând în conținutul pe pagini al lucrării, Petru Maior relevă faptul că ”după alte nădituri”, sau scornituri (adică date foarte diverse, adunate împreună și ”înădite” artificial, cu abilitate, pentru a fi denaturate, evident introductive), cârtitorul, care dorea de fapt să lase impresia de imparțialitate, de detașare de momentul tensionat³⁶, afirma, pe pagina a 4-a a tipăriturii respective, că ”pentru aceia au fost silit a întoarce pre românie și a le da în tipariu ceale doao cuvântări, mai nainte în limba latinească spre lauda vlădichei făcute și tipărite”, ca să aibă ”*prilej a răspunde la ceale ce s-au scris la Istoria românilor acum eșită la Buda, adăogate împotriva Excelenței sale, fiind acealea tocma împotriva celor ce s-au pomenit întru aceaste cuvântări*”³⁷. Concluzia care se desprinde este aceea că textul foi volante blăjene nu a fost identic totalmente cu cel al *Cuvântului înainte* extins, menit inițial a prefăța cele două cuvântări despre episcopul Ioan Bob, publicat mai recent de către Ioan Chindriș, deoarece partea introductivă a celui din urmă apare doar pe pagina a 4-a a foi volante ocazionale amintite, fiind de acceptat că pe cele 2 pagini anterioare (dacă tipăritura respectivă va fi avut o foaie de titlu, numerotată) sau 3 pagini (dacă eventual foaia de titlu nu va fi fost numerotată, sau dacă pur și simplu *phyllera refutatoria*

³⁵ Noi identificăm termenul lui Maior de ”față”, cu cel de ”pagină”, deși există veritabile dificultăți de continuitate a distribuirii textului din manuscrisul cârtirii, prezentat de Ioan Chindriș, și citatele, pe pagini, comentate de către Petru Maior, atât succesiunea paginilor tipăriturii, cât și cea a repartiției textului pe pagini, putând fi greu de imaginat (respectiv de reconstituit) pe baza relatării lui Petru Maior. La prima fază a confruntării respective, putem concluziona doar că textual cârtirii tipărite pare a nu se fi identificat întru totul cu cel al manuscrisului, ele diferind sensibil în mai multe privințe.

³⁶ Documente 1997, p. 58.

³⁷ *Ibidem*.

respectivă nu ar fi avut foaie de titlu, intrându-se da fapt în textul propriu-zis de pe prima pagină!), vor fi conținut, în mod necesar un text destul de extins (în economia lucrării), care includea “năditurile” pomenite în fugă de Maior, dar care totuși par a fi fost destul de extinse.

Este remarcabil modul evident superior, de spadasin intelectual de elită, în care Maior îi răspundea pe tema respectivă, anume a prefațării ediției românești a celor două *orații*, cu textul *Cârtirii*, oponentului său: “Putea cârtitoriul și fără a preface în românie cuvântările aceale și a le da la tipariu, să răspundă la ceale ce s-au scris în *Istoria românilor*, de a căroră întoarcere pre românie cu atâta mai puțin era lipsă, că faptele ceale bune ce le-au făcut vlădica, însuși în limba românească și le-au povestit pe larg în cârticica carea la anul 1808³⁸ o au împărțit tuturor preoților clirului său. Deci, în câtă vreme au prefăcut cârtitoriul cuvântările acealea pre limba românească, mai bine, dacă îi slujea capul și inima spre aceaia, ar fi lucrat altă ceaia pentru literatura românească, că de multe au lipsă românii spre cultura sa”.

5. Era evident că Maior știa, fără nicio ezitare, cine era cârtitoriul (desigur, Dimitrie Vaida), cunoscându-l totodată și pe autorul celei de-a doua cuvântări, care nu se identifica cu Vaida și care nu-i era totalmente prieten celui din urmă, după cum reieșea din continuarea textului selectat (insinuarea despre neprietenia dintre cei doi, respectiv chiar despre rivalitatea dintre ei, era deosebit de abilă, din punct de vedere psihologic). Ce bine își cunoștea Maior oponentul (de fapt, oponentii), ca de altfel întreg mediul cultural blăjean, asupra căruia patrona vlădica Ioan Bobb, era evident, cu prisosință, de asemenea, redutabilul corifeu desființându-i pe blăjeni cu propriile lor arme³⁹. Stilul lui Maior este plin de vitalitate încă, incriminările sale păstrându-și în bună măsură forța de convingere, deși dreptatea nu se afla integral de partea sa, cum se întâmplă adeseori în contextul polemicilor⁴⁰.

³⁸ Este desigur o referire la lucrarea lui Ioan Bobb, *Înștiințare despre ridicarea capitulumului în Blaj*, Blaj, (1808). Vezi BRV, II, 733, p. 522-24.

³⁹ Nu dorim să-i incriminăm, la rândul nostru, cum au mai făcut alții înaintea noastră, pe blăjeni, ci doar să descompunem și să recompunem profilul psihic al lui Petru Maior în momentul redactării *Răspunsului la Cârtire*. Ion Bob a fost un adversar redutabil, prin măsurile radicale luate pentru interzicerea lucrărilor lui Petru Maior, în cadrul polemicii publice directe, el, împreună cu cei din anturajul său, prezentându-se însă, cu perfectă abilitate, cam fără vlagă și destul de moale (aparent neafecțați de extrem de durele atacuri la care au fost supuși). Dar aceasta a fost doar fața lor publică (dincolo de unele veritabile neputințe intelectuale), pentru că în realitate au fost răniți în adâncul sufletului, ca și Petru Maior de altfel.

⁴⁰ Vezi poziția mai recentă (aproso de modul în care poate fi abordată *sine ira et studio*, respectiv în mod obiectiv, fără implicare emoțională, conflictul avut în vedere) a lui Danial Dumitran (Dumitran 2002, p. 222-256). Îi mulțumim lui Daniel Dumitran pentru solicitudinea și sprijinul științific acordat pe parcursul elaborării studiului de față, inclusiv la identificarea foii volante *Phillera refutatoria* cu *Cârtirea* blăjeană, discuțiile purtate fiind benefice și stimulative, realmente profitabile pe plan intelectual.

Traducerea în română a cuvântărilor encomiastice respective a reprezentat într-un fel o neputință, gestul respectiv denotând și pentru noi o anume suficiență, a celor din cercul vlădiciei, de a da o replică reală, directă, la criticile lui Maior, respectiv o replică vie, adjudecată personal, la obiect și pe față. Nu aveau nevoie însă de așa ceva, pentru că adevărata luptă ei o dădeau pe alt plan, devansându-l psihic, cu alte intervenții, pe eclatantul polemist Maior, care a și fost marele învins al disputei. Era vizibilă o comoditate afectată, care se dorea semn al unei superioare detașări, al superiorității de spirit, dar care nu era decât reflexul unei veritabile suferințe și chiar al unei sterilități creative. Cei vizați de Petru Maior, care se simțeau oricum (în ciuda aprecierilor critice vehiculate de corifeu despre ei), deosebit de siguri pe ei, sau de fapt **doreau foarte mult să lase impresia imperturbabilității, a deplinei siguranțe de sine**. Îi separa net atât viziunea celui din urmă despre manageriatul cultural general pe care ar fi trebuit să îl promoveze vlădica românilor transilvani, cu sediul la Blaj, cât și nivelul exigențelor culturale resimțite în general în împărăție și mai ales cel al exigențelor mișcării de renaștere și regenerare culturală și politică a românilor din împărăție, în care pleiada Școlii Ardelene se angrenase cu elan remarcabil.

Iată cât de temperată, de imperturbabilă (cel puțin în aparență), de sigură de sine era reacția blăjeană, la atacul lui Petru Maior, așa cum transcria textul cel din urmă autor menționat: “Iară încât să atinge de lucrurile Exțealeanții sale domnului vlădica acum îndreptătoriu Ioan Bobb, care tocma de la începutul arhieriei sale pe scurt toate să pomenesc, îți aduc aminte ca cetindu-le să nu te grăbești, ci de-a mărunțul și cu bună socoteală le ceteaște, le cumpăneaște, și ia sama cât de multe, cât de mari și cât de folositoare sânt, ca să poți fără de greșală judeca cu ce inimă și cu ce gând le-au săvârșit și să poți afla și aceia cât de cu mare greșală să veade a judeca iscusitul și dealmintrilea luminatul istoric din Buda”⁴¹.

Este foarte interesantă următoarea remarcă a editorului Ioan Chindriș: «Este greu de hotărât dacă reeditarea celor două cuvântări i-a folosit lui Dimitrie Vaida drept prilej pentru plasarea acestei defensiuni critice, sau dimpotrivă ediția a fost doar un pretext pentru această precuvântare cu finalitate strâns apologetică. Manuscrisul “Cârtirii”... nu ne ajută să decidem»⁴². Este de crezut, considerăm și noi, în acest context, că *orațiile* au fost traduse în limba română și reeditate, tocmai ca urmare a criticii pe care Petru Maior i-o făcuse lui Ioan Bobb în *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*. Dimitrie Vaida recunoștea explicit acest aspect, cum s-a mai subliniat anterior. Oricum, traducerea orațiunilor în limba română, reeditarea și intenția editării precuvântării publicate de către Ioan Chindriș, au avut aceeași cauză și au făcut parte dintr-un răspuns mai amplu, chiar concertat, am putea spune, pe care cei din anturajul lui Ioan Bobb, țineau să i-l dea lui Petru Maior, pentru apărarea vlădiciei. Deși doreau să pară detașați,

⁴¹ Documente 1997, p. 356.

⁴² *Ibidem*, p. 368.

atacurile lui Petru Maior cauzaseră suferință și nevoia de a-l combate, atât prin traducerea și reeditarea orațiilor, cât și prin intermediul foi volante, denumită în limba latină *Phyllera refutatoria historiae Major<ianae>*.

În finalul studiului de față să ne întoarcem la savoarea textuală a *Cârtirii*, cu speranța că nu va dura prea mult până la restituirea textuală și formală integrală a unei vechi tipărituri blăjene, din 1813, mai mult decât rară, care probabil nu a dispărut chiar cu totul, deși nu au fost desoperite încă exemplare ale sale, dând curs unui alt citat, utilizat de către Petru Maior.

“Dară nu iaste așa mare mirare căci, având ochii minții de ceața patimii întunecați, altminterile n-au putut judeca, căci cine precum vede și înțaleage, așa judecă, și să cunoști, iubite cetitoriu, că nu precum să pare scriitoriului *Istoriei* sânt lucrurile Exțaleanții sale, pre rând le voiu aduce înainte, care în rea parte să vede a le tâlcui istoricul, și ca să să cunoască mai bine și aceaia că din patimă, adică socotindu-să pre sine că nu după învățatura și hârniciia sa au fost părtinit, și aceasta să vadă unul fieștecare că o greșește, voiu povesti și despre aplicația istoricului, din care și aceaia luminat să va vedea că cu nedreptul să jeluaște a fi fost sâlit să iasă din diețezis, precum prin cuvintele sale arată”⁴³.

GABRIELA MIRCEA, IOAN MIRCEA

**A FLY SHEET NOT INCLUDED IN THE OLD ROMANIAN BIBLIOGRAPHY:
CÂRTIREA ASUPRA PERSOANEI LUI PETRU MAIOR
(CRITICISM TOWARDS PETRU MAIOR), BLAJ, 1813**

ABSTRACT

Through this study it is revealed the fact that the text of *Cârtirii* (*Criticism*) from Blaj from 1813, whom Petru Maior answered back with *Răspunsul la Cârtire* (*Answer to Criticism*), printed in Buda in 1814, was printed in its turn in Blaj as a fly sheet, in 8°, of a typographical sheet, 16 pages respectively with 1200 number of copies printed. Through this it is pleaded for the introduction of the respective title in the Old Romanian Bibliography, as incontestable old printing from Blaj, fact that equals with the completion of the remembered national repertory with a new typographic edition. This paper contributes to the reactivation of the documentary information, referring to the respective edition, circulated in the specialty bibliography from 1980 and 1988; there was also carried the identification of the edition from Blaj, named in the interpretations of the active printing house from the confluence of the Târnave, *Phyllera refutatoria Historiae Majorianae* (because the interpretations themselves have been drawn up in Latin, after the custom of that time) with *Cârtirea asupra persoanei lui Petru Maior* (*Criticism towards Petru Maior*).

⁴³ *Ibidem*, p. 356-257.

ANEXA

Texte și numere de pagini din *Cârtire* citate de Petru Maior în *Răspunsul la Cârtire*

Pagina 4

După alte nădituri, la fața 4 zice cârtitoriul (Criticus) că pentru aceia au fost silit a întoarce pre românie și a le da la tipariu ceale doao cuvântări, mai nainte în limba latinească spre lauda vlădichei făcute și tipărite, ca să aibă *“prilej a răspunde la ceale ce s-au scris în Istoria românilor acum eșită la Buda adăogate împotriva Exșealeanșii sale, fiind acealea tocma împotriva celor ce s-au pomenit întru aceaste cuvântări”*⁴⁴.

Pagina 6

La fața 6 dojeneaște cârtitoriul pre cetitoriu, ca să nu să grăbească a ceti aceale cuvântări, ci cu amăruntul *“să poți, zice, afla și aceia, cât de cu mare greșală se veade a se judeca iscusitul și almintrilea luminatul istoric din Buda, Petru Maior”*⁴⁵.

Pagina 7

Iar la fața 7 așa scrie: *“Ca să cunoască mai bine și aceia că din patimă, adecă socotindu-se pre sine că nu după învățatura și hărnicia sa au fost părtinit, și aceasta să vadă unul fieștecare că o greșeaște, voi povesti și despre aplicația istoricului, din care și aceia luminat să va vedea, că cu nedreptul să jeluaște a fi fost silit să iasă din diețezuș, precum prin cuvintele sale arată”*⁴⁶.

Pagina 8

După ce în loc de talpă au așezat cârtitoriul minciuna cea mai sus spusă, așa ziduașe pe talpa aceia, la fața 8: *“Însă tocma a zice nu poate cu temei această, pentru că după stările împrejur a diețesușului nostru, nici cât de puțin au fost mai părăsit și mai nepărtinit decât alții asemenea cu dumnealui, încă de nu mai văzui și mai bine de la Exșealeanșia sa în osebite vremi aplicăluit”*⁴⁷.

Pagina 9

La fața 9 se coboară cârtitoriul spre lucruri deosebite, zicând *“Exșealeanșia sa l-au primit în clir, l-au hirotonit, l-au rânduit Reaghinului paroh și protopop peste doao eparhii, în care stație, măcar că nechivernisită, totuși pentru starea locului foarte întocmită de a se putea ajuta după hărnicia și înțelepciunea sa, au trăit ca nimenea altul în diețezuș de cu odihnă și strălucit”*⁴⁸.

Mai încolo la fața 9, așa merge a grăi cârtitoriul despre Petru Maior: *“Apoi venind clirul cel tinăr din Liov acasă la Blaj, au fost chemat la profesoria canoanelor, carea măcar că era cu ceva neîndemână împreună, după ce s-au fost abicinuit afară, au fost totuși o slujbă cinstită și cu plată, că pentru hărnicia au fost chemat la purtarea ei”*⁴⁹.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 58. Textul selectat de Maior poate fi regăsit integral, în manuscrisul intitulat impropriu *Cuvânt către cetitoriu*, publicat de către Ioan Chindriș și pus sub un titlu mult mai potrivit *“Cârtirea” împotriva lui Petru Maior* (vezi *Ibidem*, p. 356).

⁴⁵ *Ibidem*, p. 59 (vezi și *Ibidem*, p. 356).

⁴⁶ *Ibidem* (vezi și *Ibidem*, p. 357).

⁴⁷ *Ibidem*, p. 60.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 60-61.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 62.

Pagina 10

Iară la fața 10 zice cârtitoriul: *“După aceeaia făcându-se la Hațeg vacanție prin moartea vicarășului Mihail Timar, s-au îmbiiat cu vicărășii, dar n-au vrut să o primească, măcar atunci vicărășii întru acest diețeziș au fost mai cinstită stație, și cu plată mai chivernisită decât alte deregătorii”*⁵⁰.

La aceeași față zice cârtitoriul: *“Mai încolo cu ajutoriu de bani adevărat pe istoricul nu știm să-l fie ajutat Exseleanția sa, fiindcă după mare hărniciia sa, întru acel loc îndămănat s-au chivernisit nu numai foarte omenește să trăiască, ci încă și ceva capital, în vremile când era bani de argint, au făcut, dar la cearerea lui și a parohiiianilor au ajutat bine la făcutul bisericii din Sas Reaghin, așadară n-au putut nicidecum să să socotească pe sine a fi fost nepărtinit de la Exseleanția sa”*⁵¹.

Pagina 11

Aceiași cuvântare despulpată așa o mână cârtitoriul la fața 11: *“Doară că nu l-au adus Exseleanția sa lângă sine să-l înzestreze, ca pre preac[cinstitul] prepozituș Dimitrie Caian, și ca pe răposatul preac[intitul] vicarăș Mihail Timar. Nu ar fi primit să facă zioa și noaptea slujba care lăudații bărbați bucuroși, cu mare strădanie o au purtat, că și mai lesne e a lucra și mai multe din voia sa, precum au făcut istoricul scriind prediche și istorii, decât după poronca ș după voia altuia”*⁵².

Mai încolo merge cârtitoriul acoloși a grăi, zicând: *“Sau doară s-au ținut nebăgat în samă, că nu l-au făcut în rădicat la de sine capitulum canonic. Fundăluirea capitulumului fiind a sa faptă, cu bani după osebită păstrarea și crușarea chiețuialelor adunați făcându-se, în aleagerea persoanelor la aceasta deregătorie noao prea volnic au putut să fie așa cât nici unul care nu s-au ales au putut de ceva nedreptate făcută, pe drept a jelui”*⁵³.

Pagina 12

La fața 12 zice cârtitoriul: *“Și precum Exseleanția sa au fost iubitoriu de pace, și toată cârmuirea deregătoriei sale, cât s-au putut, mai cu mare liniște o au făcut, au vrut să aleagă bărbați iarăși carii lesne să se unească cu cugetatul plan al său. Iară scriitoriul istoric, numai să-și aminte, de multe ori în cugete nu să nărăvea cu Exseleanția sa, că având istoricul cunoștință a rânduieților vechi, care după statul și obiceiul vremii trecute era întocmite, voind mai tare de aceale să se fie, poruncile de acum, care după obiceiurile și stările vremii împrejur de acum să întocmea, nu așa bucuros și nu fără ceva răspundere îndărăpt le primea, și de multe ori răspunsul îl scria cu prea ascuțit condei, și câteodată, vorbind, deschidea gura prea tare, care lucru a fi adevărat nu numai scrisorile istoricului, care să află aici în arhivum, ci și aceastea ce sânt scrise în Istorie despre Exseleanța sa foarte tare îl întăresc”*⁵⁴.

Pagina 14

“Deci pentru aceastea, zice cârtitoriul la fața 14, și poate și pentru alte pricini l-au lăsat, preavăzind din neprimirea vicărășiei că doară nici canonicia ar fi primit, că așa sânt unii întocmiți, cât să se areate că trăiesc numai după hărniciia sa, și să nu fie

⁵⁰ *Ibidem*, p. 63.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, p. 64.

⁵⁴ *Ibidem*.

nimeni datorii a mulțami, nici facerile de bine, mai ales de la unii, vreau a primi, știind Exseleanția sa și aceeaia că cu sâla poți lua de la altul (ce sfat adânc!), dară cu sâla a da nu poți nimănui, nu l-au îmbiiat cu canonicia”⁵⁵.

Apoi socotind cârtitoriul că aceaste nu ar fi îndestulate pricini spre apărarea carea o au urzit, adaoșe și vorbă largă, pustie, zicând: “Poate și pentru alte pricini”⁵⁶.

Însă mai încolo, la aceeaiași față, încurcă cârtitoriul zicând: “Ci, macar că de sine mai tare îl doare, precum aceeaia din fire iaste ca, precum omul mai tare să iubeaște pre sine, așa ori ce să împotriveașe fericirii sale, mai tare ori de cât a cui o sânte, să veade totuși după cum în paghina 204, pomenind vreo câțiva din clir, din carii unii sânt morți, alții mai trăiesc, soartea clirului a o apăra, zicând, 336: Că niciodată n-au fost atâția bărbați învățați în clirul unit decât acum, carii de ar fi ajutați și părtiniți de la cei mai mari ai clirului, nu ar suspin și nu ar plânge dinpreună cu aceeaiași vreadnici bărbați că în zadar au învățat și Împărăția în zădar au vărsat pentru procopsirea lor atâtea chieltuiale”⁵⁷.

Mai încolo la această față zice cârtitoriul: “Mai marele clirului Exseleanția sa iaste și adevărat că deosebi pre aceeaia carii cu râvna sa după învățătura carea o avut ar fi putut lucra și izvodi cărți în limba rumânească, n-au putut ajuta, că așa făcând nu ș-ar fi putut dobândi să-și plinească cugetul”⁵⁸.

Pagina 16

Pre urmă așa grăiaște cârtitoriul la fața 16: “Doară oare n-au pătimit și n-au ajutat soarta cliricilor învățați (și mai întie de clirici au trăbuit să aibă grije) și însurați, făcând fundații pentru ca să se crească pruncii întru învățături în shoalele ceale latinești, în Cluj, în seminarium 12, în convictul neameșilor 4, în Vașarhei 4, în Bălgrad 6, între carii mai întâiu se socotesc a preoșilor? Acum ce se poate face unui părinte preot sau mirean mai mare bine, decât a-l ajuta întru învățătura pruncilor săi, pre carii, precum le sânt cel mai de mare preș odor, așa cea mai mare? ...”. Aici se sfârșește coala cârtitoriului”⁵⁹.

La sfârșitul textului *Cârtirii*, probabil

Eu drept mă mir cum nu i-au fost greață cârtitoriului a se arăta cu foaia aceeaia la Cluj, și a dobândi această întărire: “Să se tipărească. Cluj, 20 aprilie 1813. Iosif Martonfi, preazeș țensurii”⁶⁰.

Abrevieri bibliografice

Cuvântări 1813 - Cuvântări/ În cinstea Exseleanții sale Ioan Bobb, Vlădicului Făgărașuii, și a Crăeștii și împărăteștii mărimi sfeatnic din lăuntru, Dintre care cea dintâie supt numele Clirului, celui mai bătrân, cu prilejul Instalații Canonicilor de Exealeanția sa de acum de nou fundăluți 1807 pe întâe Iulie s-au alcătuit. Ceaialaltă Clirul cel

⁵⁵ *Ibidem*, p. 65.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 66.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 69.

tinăr întru arătarea fieștii sale cucearnicii, în Blaj în Muzeumul său în ziua, când Exseleanția sa mai sus lăudatul Vlădic, în Blaj din mâna Exseleanții sale, a Gubernatorului Gheorghie Banfi în ființa de față a mai marilor Patrii, sămnuț Ordinului lui Leopold al doilea cinstit de la Împărat, l-au primit, în anul 1809 25 Aprilie o zis./ Cu tipariul Seminariului 1813.

Documente 1997 - *Documente pentru Istoria Bisericii Românilor. II. Petru Maior Scripta minora. Petru Maior în mărturii personale*, Ediție îngrijită de Ioan Chindriș, București, [1997].

Dumitran 2002 - Daniel Dumitran, "Structuri ecleziastice în dieceza Făgărașului în epoca Luminiilor. Raporturile lui Petru Maior cu episcopul Ioan Bob", în *Cultura creștină*, Serie nouă, Anul V, nr. 3-4, Blaj, 2002, p. 222-256.

Manolache 1987-1988 - Gabriela Manolache, "Consumul de hârtie în lumina evidențelor contabile ale tipografiei din Blaj (1807-1818)", în *AIA*, XVIII, 1987-1988.

Mircea 1980 - Ioan Mircea, "Rationes Typographiae a 1^a Decembris 1807 usque 1^m Maji 1818. Un deceniu de activitate a tipografiei din Blaj", în *Apulum*, XVIII, 1980.

Cuvinte-cheie: autor, Blaj, cenzură, exemplar, foaie volantă, informație documentară, Ioan Bob, Ioan Chindriș, manuscris, Petru Maior, polemică, Școala Ardeleană, tipărituri.

Keywords: author, Blaj, censorship, controverse, copy, documentary information, fly sheet, Ioan Bob, Ioan Chindriș, Petru Maior, manuscript, printings, The Transylvanian School.